

स्त व नि ऊ

सा थे क था गी तो

शा दि ल प्र
म हा श त क
नर्मदा सुंदरी
अरणिक मुनि
नेम-राज्य



शांतिलाल शाह



: પત્ર બેવહાર :
શાંતિલાલ શાહ
જય અંબે નિવાસ
મંછુલાઈ રોડ
મલાડ - પૂર્વ
મુંબઈ - ૬૪

: મુદ્રક :
રામદાસ ઈ. પટેલ
૨૭ની પ્રિન્ટરી
૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
મુંબઈ-૨



સર્વ હક્ક કર્તાને સ્વાધીન



આ પુસ્તકમાંની કોઈપણ કૃતિને
કોઈપણ ઉપયોગ કરતાં પહેલાં
કર્તાની પરવાનગી જરૂરી છે.



પ્રથમ આવૃત્તિ : સં. ૨૦૨૨



: પ્રકાશક અને વિક્રેતા :
શ્રી મેઘરાજ જૈન પુસ્તક ભંડાર
કુંવરજી હીરજી છેડા
માણશી મેઘજી બુકસેલર
ગોડીજની ચાલ, કીકા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

શાલિભદ્ર

એક ભાંગી વૃદ્ધી જુવડીમાં અત્યંત ગરીબ અવસ્થામાં માટીકરો રહે. માતા મજુરી કરી કરીને માંડ માંડ પુકં કરે.

એક દિવસ ગામમાં ઉત્સવ હતો. ઘેર ઘેર ખીરનું જમણુ થયેલું. જમ્યા પછી બાળ મિત્રો રમવા ભેગા થયા. સૌ એ પોતે ખાઘેડી વાનગીઓનું વર્ણન કરવા માંડ્યું. આ ગરીબ બાળકને પણ એના શ્રીમંત મિત્રોએ પ્રહવા માંડ્યું. મિત્રો શું જવાબ આપે ?! એણે માત્ર સૂકા રોટલો ખાધો હતો !

ખીરના વખાણુ સાંભળી એને ઓછું આવી ગયું. ઘેર દોડ્યો અને માના બેગામાં પડી ને ધુસકે ધુસકે રહ્યો. માએ કારણુ પ્રહ્યું. બાળકે ખીર ખાવાની હઠ ડીધી. માને હા પાડવી જ પડી.

બીજે દિવસે માએ ખીર બનાવી - પડોશમાંથી દૂધ સાકર માંગી લાવી ને સમય થતાં આ બાળક જમવા બેઠો. ખીરનું જાલિયું મોં પાસે લાવીને ચાખવા બંધ છે ત્યાં તે બારણે કાઠ સંતનો 'ધર્મલાલ' શબ્દ સંભળાયો. મુનિવરને જોતાં જ બાળક હર્ષથી ઊભો થયો ને વંદના કરી. મુનિરાજે પાત્ર મૂક્યાં.

બાળકે તમામ ખીર આનંદપૂર્વક વહેરાવી દીધી.

માતાને ખૂબ જ આનંદ થયો.

ગણકાલે ખીર ખાવા માટે ખૂબ રૂદન કરેલું તે બાળક મુનિને તમામ ખીર વહેરાવે એ કટલું આશ્ચર્ય ?

કથાકાર કહે છે બાળકે જાણે પોતાનું સર્વસ્વ દાન કરી દીધું.

દાન કેટલું છે તે નહીં પણ કેવું છે એની મહત્તા છે.

અને કાળઘર્મ પામીને આ બાળકે ઊંજે ભવે જગ-વિખ્યાત શાલિભદ્ર તરીકે જન્મ પામ્યો.

રાજગૃહી નગરી, પિતાનું નામ ગોભદ્ર શેઠ. માતાનું નામ ભદ્રા શેઠાણી. શાલિભદ્રની રિક્ષિ - સિક્ષિતું વર્ણન આવું છે :

આસમાનનું સ્વર્ગલોક જાણે ધરતી ઉપર આવ્યું
આ સંસારે શાલિભદ્રને સ્વર્ગ તણું સુખ લાધ્યું
પરભવમા વાવેલા ઊંજને આજ હવે કળ લાખ્યું. આ.

ગમન ચૂમતા ભવ્ય મહેલમાં વસતો સાતમે માળે
તડકા - જાંયા, શરદી - ગરમી ભાળે નહીં કોઈ કાળે
દેવોને પણ ઇર્ષ્યા આવે એવું જીવન મા'ણ્યું !



એક જીઓ ને એક ભૂલો એવી જત્રીસ જત્રીસ નારી
રાત ને દિવસ આ રમણીઓ રંગમાં રમનારી.

નીત નીતના શુંગાર નવાં
નીત નીતના અલિસાર નવાં

રુમક ઝુમક નર્તન કરતી કાઠ પાયલના ઝંકાર નવાં
 જીવન રંગ વસંત બહારે રસનું પૂર વહાવ્યું
 આ સંસારે શાલિભદ્રને સ્વર્ગ તણું સુખ લાધ્યું.

મહેંક મહેંક થાતાં અત્તરના ઉડતાં કંઈક પુવારા
 રંગબેરંગી રેશમના કંઈ હીરના ચીર છે ન્યારા
 આજ ચઢ્યું જે અંગ ઉપર તે કદી ફરી નહી આવ્યું!



કહું છે કે ઉત્તરાવસ્થામાં શાલિભદ્રના પિતા સાધુ થયેલા.
 કાળધર્મ પામીને દેવલોકમાં ગયા પછી એમને શાલિભદ્ર પ્રત્યે
 લાગણી થવાથી સ્વર્ગમાંથી રાજ નવ્વાણું પેટીઓ, દાગીના -
 વસ્ત્રો ને ખાલ સામગ્રીઓ ભરેલી મોકલતાં.

બીજી બાબુ શાલિભદ્રની માતા ભદ્રા શેઠાણીએ પુત્ર
 મોહને કારણે અવહાર ને વેપારની સર્વ જવાબદારીમાંથી
 પુત્રને મુક્ત કરી દીધો અને રંગરાગમાં ડૂબાડી દીધો. કદાચ
 દીકરો દીક્ષા લઈ લે તો?.

એક દિવસ દૂર દૂર નેપાળ દેશથી કેટલાક વેપારીઓ
 અનુપમ વસ્ત્રો લઈને આવી પહોંચ્યાં.

દૂર દૂર નેપાળ દેશથી આવ્યાં કંઈ વેપારી
 નવી જાત ને નવી ભાતનાં વસ્ત્રો છે મનોહારી.

ઝગમગતા સાચા રત્નોથી ગુંથાયેલી કામળી
લાલ-પીળી-હરિયાળી-વાદળી આછી ઘેરી ભમળી
'લઈ દ્યો, લઈ દ્યો રાજગૃહીના રસીયા એ નરનારી !

સવા લાખ સોનૈયા ફેરી એક એક છે સાડી
આ સાડીમાં શોભશે કાંઈ લક્ષણવંતી લાડી !
શેરી શેરીએ સાદ પાડતાં ધૂમતાં આ વેપારી.

સવા લાખ સોનૈયાની જ્યાં સાંભળી સૌ એ કિંમત
ભલભલા ધનવાનોની પણ ચાલી ના કંઈ હીંમત !
શ્રેણિક જેવા રાજએ પણ જ્યારે દીધી નકારી !

વેપારીઓ સૌ પ્રથમ મહારાજ શ્રેણિક પાસે પહોંચ્યાં.
સાચા રત્નોથી ગુંથાયેલી રત્નકામળીઓ જોઈ શ્રેણિકરાજ મુગ્ધ
થઈ ગયાં. રાણીઓ પણ લેવા માટે આકર્ષાઈ. પણ આવી
મોંઘી વસ્તુઓના મોજશોખ ખાતર પ્રજના પરિશ્રમના પૈસા
વેડફી દેવાના ન હોય એમ કહી પોતાની લાચારી દર્શાવી.

વેપારીઓ નિરાશ થઈ ગયા. રાજ ન લઈ શક્યા તે
પ્રજમાંથી તે કાણ લેવાનું હતું !

આ સમાચાર મળ્યા ભદ્ર શેઠાણીને. વેપારીઓ ખાલી
હાથે રાજગૃહીમાંથી પાછા ફરે તે એમાં બધાંયનું પાણી બચ
એમ સમજી એમણે કંઈક ખરીદી માટે વેપારીઓને પોતાને
ત્યાં નિમંત્ર્યા.

ભદ્રા માતા બુએ કામળી
કારીગરી જોતાં આંખો ઠરી.

‘બત્રીસ વહુના બત્રીસ નંગ
એક જ સરિખા દે જો રે રંગ’
સુણતાં વેપારીઓ થઈ ગયા દંગ !

‘કરતાં નથી ને માતા મશ્કરી’

‘એક નંગના સવા લાખ સોનૈયા
શ્રેણિક રાયના પાણી ઉતરિયા
ખોલજો શેઠાણી વિચાર કરી’

‘પૈસાની ચિંતા ન કરશે લગીર
આપી દીધો મને બત્રીસે ચીર’
વેપારીને હૈયે શાતા વળી.

‘સોળ જ નંગ અમારી કને
બત્રીસની નહી વાત બને’

‘દઈ ઘો રે બજો દૂકડા કરી.’

નિરાશ થયેલા વેપારીઓ સંતોષ પામીને વિદાય થયાં.
સોળ સાડીઓના બત્રીસ દૂકડા થયા અને એનો ઉપયોગ
કેવો થયો ?

બત્રીસ વહુએ પગ લૂછીને કામળ ફેંકી દીધી !
 શ્રેણિકને કાને જઈ પહાંચી શાલિભદ્રની રિદ્ધિ
 'માનસહીત બોલાવો એમને પરિચય કરવા કાળે
 આખી રાજગૃહીની એણે રાખી આખડ આળે.'



શાલિભદ્ર નામના શેઠને ત્યાંથી વેપારીઓ સંતોષપૂર્વક
 સોદો કરી શક્યાના સમાચાર શ્રેણિકરાજાએ સાંભળ્યા. આવા
 દેશભિમાની માણસે રાજ્યનું ગૌરવ વધાર્યું તેથી એને
 દરબારમાં સારી રીતે માનપત્ર આપવાનું બહાર કહ્યું.

આમંત્રણ મળતાં જ શેઠાણી વિચારમાં પડી ગયા.
 એક રીતે તો મહારાજના આ પગલાંથી પ્રસન્નતા થઈ પણ
 બીજી રીતે ચિંતાનું કારણ બન્યું. શાલિભદ્રને અત્યાર સુધી
 ઘરની બહાર જવા દીધો નથી. વ્યવહારનું જ્ઞાન જરાયે નથી.
 રાજદરબારમાં ઉલટી હાંસી થાય એમ સમજી માતા મહારાજા
 પાસે પહાંચી.

પોતાનો પુત્ર એટલો બધો શરમાળ અને નમ્ર છે કે
 ભર્યા દરબારમાં આવું માન લેતાં એને ખુબ સંકેત થાય છે.
 વધુમાં પોતે પ્રબળન તરીકે માત્ર ફરજ અદા કરી છે, એવું
 જણાવ્યું. 'અને છતાં આપની ભાવના હોય તો કૃપા કરી
 મારે ઘેર આપ પધારો અને મારા પુત્રને આશીષ આપો.'
 શ્રેણિકે કબુલ કયું.

મગધપતિ મહારાજ પધારે શાલિભદ્રને દ્વારે
માતા ભદ્રા સ્ત્રીયા મોતીથી શ્રેણિકને સત્કારે.

‘પાવન થયું રે આંગણું મારું
ધન્ય બન્યું રે જીવન અમારું’
સ્વર્ગલોક સાક્ષાત નિહાળે શ્રેણિક આ સંસારે.
શાલિભદ્રને દ્વારે.

મહેલ બનાવી રહી શેઠાણી
રાજ નિરખે અચરજ આણી
અપૂર્વ વૈભવ જોઈ જોઈને દ્રુપ્દ્યાં કંઈક વિચારે.
શાલિભદ્રને દ્વારે.



શાલિભદ્રને મહેલ જોતાં જોતાં શ્રેણિકને ખાતરી થઈ
ગઈ કે પોતાને રાજમહેલ અને વૈભવ આની પાસે કંઈ જ
નથી ! શેઠાણી શાલિભદ્રને જોલાવી લાવવા માટે સાતમે માળે
દોડી. બત્રીસ સ્ત્રીઓના નૃત્ય અને સંગીતમાં ડોહી રહેલા
શાલિભદ્રે માતાની અચાનક હાજરી જોતાં રંગમાં ભંગ
અનુભવ્યો.

માતાપુત્ર વચ્ચે આમ વાતચીત થઈ :

‘નીચે તો આવ ભાઈ, નીચે તો આવ
મળવા આવ્યા તને શ્રેણિક રાય.’

‘કાણુ એ શ્રેણિક ને કાનો એ રાય?
માતાજી મુજને કંઈ ના સમજાય!’

‘શ્રેણિક રાજ મગધનો ઘણી
ઉપજ છે તુજ પર માયા ઘણી
જડ્દી ઉપાડ ભાઈ, હવે તું પાય. ... મળવા’

‘કદીએ ન સાંભળ્યું એનું મે નામ
આજ એને મારું પડ્યું શું કામ?
ક્ષમા કરો માડી, લાગું છું પાય.’

‘થારે વીરા નહી એવો નાદાન
રાજને લાગશે મોઢું અપમાન
એ તો આપણા સ્વામી કહેવાય
એનો અનાદર ભારે પડી જાય.’



જેમ તેમ સમજવીને શેઠાણીએ શાલિભદ્રને તૈયાર તો
કર્યાં. પણ એના હૈયામાં એક શબ્દ ભાલાની જેમ ભોંકાયો.
‘મારે માથે આ સ્વામી એટો છે.’ ‘હું સ્વાધીન નથી.’ આવા
વિચાર કરતો શાલિભદ્ર રાજને મળ્યો. શ્રેણિક રાજ એને

ભાવપૂર્વક લેટ્યા. પ્રસન્નતા દર્શાવી. પણ ત્યાં તે કાણુ બણે
શું થયું કે શાલિભદ્રને અંગે અંગે પરસેવો છૂટી ગયો—નરવસ
થઈ ગયો. માતા આશ્ચર્યમાં પડી ગઈ. ‘તબીયત ખરાખર
નથી’ એવું કહીને શાલિભદ્રને ત્યાંથી છૂટા કર્યો. આશીર્વાદ
આપીને શ્રેણિક વિદાય થયા.

શાલિભદ્ર પાછળ વાઘ આવતો હોય એમ દોડીને
ઉપર ચાલી ગયો. એના ચહેરા પરની ગંભીરતા—ઉદાસીનતા
બેધ એની પત્નીએને ચિંતા થઈ ગઈ. નાચ ગાનની તૈયારી
કરવા માંડી. એને રિઝવવાના અનેક પ્રયાસો શરૂ થવા લાગ્યા.

શાલિભદ્રે પોતે હમણાં વિચારમાં છે એમ કહી, ત્યાંથી
સૌને બાબુના ખંડમાં જવાની સૂચના કરી.

શાલિભદ્ર તીવ્ર મંથન અનુભવી રહ્યો :

શાલિભદ્ર વિચાર કરે
મનમાં કંઈ ભાવો ઉભરે :
‘આટ આટલું સુખ છતાં પણ ખરી નથી સ્વાધિનતા
શ્રેણિક જેવો રાજવી માથે એ છે કેવી દીનતા!’
ચિંતનની ઘટમાળ કરે.

સુખ હતું પણ દુઃખરૂપ સમજી સર્વ પિતાએ ત્યાગ્યું,
'હું કેવો કમભાગી - મુજને સત્ય નહિ સમજ્યું.
નયણે અશ્રુભિંદુ સરે.

આજ પ્રથમ એના અંતરમાં અદ્ભુત મંથન જાગ્યું
વિલાસ વૈભવનું આ જીવન ખાડું ખાડું લાગ્યું!
સંયમનો નિરધાર કરે!



હિંસાની પરાકાષ્ટા થાય ત્યારે અહિંસા ખૂબ નજીક
આવે છે.

વિલાસની પરાકાષ્ટા થાય ત્યારે વિરાગ નજીક આવે છે.

શાલિભદ્રને સાધુ થયેલ પિતા સાંભરી આવ્યા. એ જ
સાચા સુખનો માર્ગ છે એમ નિરધાર થયો.

ત્યાં તે પુત્રને ઉદાસીન થવાનું કારણ જાણવા ઉત્સુકતાથી
માતા આવી પહોંચી. જાણુમાંથી ખત્રીસે સ્ત્રીઓ આવી
પહોંચી. શાલિભદ્રે પોતાનું મંથન અને નિશ્ચય રજી કર્યાં.

'સુણુજો માતા, સુણુજો નાર
આખરનો નિરધાર.

સાર બધા સંસારનો : જોયો
 યૌવનકાળ મેં વ્યર્થ રે જોયો!!
 અજ્ઞાનની ઘેર રાત વીલી ગઈ, જગ્યા ત્યાંથી સવાર.

આજ પિતાજીની યાદ રે આવે
 સંયમ કરે સાદ સુણાવે
 મોહ-માયાની મહેલાતોનો થઈ ગયો ભંગાર!

માતા તમારે પાય હું લાગું
 પ્રેમથી સૌની વિદાય હું માગું
 સંયમ પંથે જનારાનો શોક ન હોય ભંગાર!'



સાંભળતા થયો વીજ કડાકા
 ધરતીકંપનો જણે ધડાકા
 શ્રાવણ-ભાદરવો વરસ્યો સૌની આંખે ચોધાર!
 સુણતાં આ નિરધાર!



કોઈ રહે, કોઈ કંપે, ક્રુજે, વિહવળ થઈ પછડાય
 બત્રીસે બત્રીસે નારીને અંગે લાગી લાંચ
 કરગરતી-હુસકાં ભરતી, કોઈ પકડે પતીનો પાય
 પુત્ર મોહમાં ઘેલી બનેલી માત હવે પસ્તાય!



દીક્ષા લેવાનો નિરધાર સાંભળીને સૌએ કારમો આઘાત અનુભવ્યો. માતાના તે બળે ખારે ય વ્હાણુ ડૂળી ગયાં !

પણ ડૂળતો માણસ જેમ તરણું પકડવા પ્રયત્ન કરે તેમ માતાએ વિનંતિ કરવા માંડી.

‘સાંભળ છેલ્લી વાત
માનું વેણ આ રાખજે વીરા,
રોકીશ ના ઝાઝી રાત.

પુત્રવધુઓ કાડ ભરેલી
કરમાઈ જશે જીવનવેલી
એકાએક તજીને જતાં લાગશે રે આઘાત.

રોજ અકેકી તજવી નારી
ખત્રીસ દી’ નહી લાગશે ભારી
પુત્રની પાસે પાલવ પાથરી વિનવી રહી છે માતા !’



એકાએક વાલ્યા જવાથી ખત્રીસ સ્ત્રીઓને આઘાત ન લાગે માટે રોજ એકનો ત્યાગ કરવા સુચવે છે. અને એમ ખત્રીસ દિવસ સુધી રોકાવાનું કહે છે.

ઊંડે ઊંડે એવી પણ ગણતરી હશે કે સ્મશાનબૈરાગ હશે તેા પાછો ડેકાણે આવી જશે. પણ...

વેણ માતનું રાખી રહ્યો છે શાલિભદ્ર સંસારે
કીંતુ મન તેા દોડી રહ્યું છે મુક્તિની પગથારે.



બત્રીસ દિવસે પછી શાલિભદ્રશેઠ દીક્ષા લેવાના છે એવી વાત ગામમાં વીજળી વેગે પ્રસરી ગઈ. લોક માનવા તૈયાર ન હતું. ગાનતાન થંભી ગયા. અત્તરના કુવારાઓ શાંત થઈ ગયાં. સાદું લોજન ને સાદાં વસ્ત્રો !

આશ્ચર્યની અવધિ થઈ ગઈ !

સવારનો સમય છે. શાલિભદ્રની એન સુભદ્રાને આ સમાચારથી આઘાત લાગ્યો. એના પતિ ધન્ના શેઠને સ્નાન કરાવવાની તૈયારીઓ થઈ રહી છે. ધન્ના શેઠને સુભદ્રા સિવાય બીજી સાત પત્નીઓ છે.

તેલતું મર્દન કરતાં કરતાં પાછળ ઉભેલી સુભદ્રાના આંખમાંથી આંસુના ટીપાં ધન્નાના દેહ પર પડ્યા. ચમકીને પાછળ જોયું તો સુભદ્રા રડે. કારણ પૂછ્યું :

ધન્યકુમાર કરે છે સ્નાન

અંગે થાતાં તેલના મર્દન

સુભદ્રાની આંખમાં રૂદન

ઉઠ્યાં ઉઠ્યાં આંસુ પડતાં ધન્નાતું ખેંચાયું ધ્યાન !

ધીમે રહી ધન્નાજી પૂછે

રેાતી રમાના આંસુ લૂછે

‘સાચું કે’જે શીદ રહે તું, તને પ્રભુની આણી !’

‘બાંધવ મારો સાંભરી આવ્યો

એને સંયમનો રંગ લાગ્યો

રોજ અકેકી નાર તજે ને

તજી દીધાં ગાન-તાન!

સાંભળી ધન્યકુમાર હસે

હૈયે ના એની વાત વસે

‘ધીમે ધીમે ત્યાગ કરે તારો ભાઈ ખરો નાદાન!!’

‘ઝોલવું લાગે સૌને સ્હેલ

આચરવું છે અતિ મુશ્કેલ

શેભે નહિઓ સ્વામી તમને, રાખવું અભિમાન!’

સાંભળતાં ઉઠ્યો આતમ બગી :

‘આડે આડને આજથી ત્યાગી!’

ઝોલ ખંખેરીને ધજાજી ચાલ્યા, મૂકી અધુરું સ્નાન!



પહેરેલા આ એક જ વસ્ત્રે નીકળ્યા ધન્યકુમાર
સાળાને દારે આવીને કરી સ્થા પડકાર!

‘કટકે કટકે ત્યાગ કરે તે કાચર કહેવાય
અંધન તોડે એક ઝાટકે એ શુરવીર ગણાય!

ચાલ નીકળ જો સંયમ કેરી લગની હોયે સાચી
વ્યર્થ ગુમાવીશ મા ઓ ભદ્રે, એકે પણ તું કાચી!’



શુર ચઢી ગયું શાલિભદ્રને ઝટપટ નીચે આવે
સાળો અનેવી હાથ જોડીને સૌને ખમે ખમાવે!



તમામ રિદ્ધિસિદ્ધિ અને અપૂર્વ વૈભવનો ત્યાગ કરીને
આનંદપૂર્વક દીક્ષા લેવા નીકળેલી આ સાળો-અનેવીની
જોડીને સૌ સાનંદાશ્ચર્યથી નીરખી રહ્યાં. લોકોએ અભિનંદન
આપ્યાં. પ્રશંસા કરી. અને પોતાની મેળે જ હબરો માણસો
એમની સંયમયાત્રામાં ઉત્સાહપૂર્વક જોડાયાં. કોઈ ઢોલ તો
કોઈએ શરણાઈ એમ જાત જાતના વાંજવોનો નાદ યંજ રહ્યો.

કર્મ ઉદય જ્યાં આવે.

લાખ લાખ વજ્જરના બંધન પળમાં બધાં ફૂગાવે.
શાલિભદ્રને ધજા એટાં વીર પ્રભુને ચરણે
આતમનો આનંદ ભર્યો છે અરિહંતને શરણે.

મળે પ્રેરણા ત્યાગ જીવનની

જે કોઈ ભાવથી ગાવે

કર્મ ઉદય જ્યાં આવે.



દિવાળીના દિવસોમાં વેપારીઓ એમને આ રીતે યાદ
કરે છે.

દિવાળીના દિન આવે
રે ભાઈ, દિવાળીના દિન આવે.

દિવાળીમાં એટલા વેપારીઓ રે ચોપડા નવાં બંધાવે
લાંબા પહોળા ગોઠવી ગોઠવી પ્રજન કંઈક કરાવે
દિવાળીના દિન આવે.

પહેલે પાને 'લાલ સવાયા' લખી કંકુ ચોખા ચડાવે
'શાલિભદ્રની રિદ્ધિ હોજી' લેખ એવા લખાવે
દિવાળીના દિન આવે.

રિદ્ધિમાં એણે સુખ ન દીઠું
ને સાધુ થઈને સિધાવે
'સાચું સુખ છે ત્યાગમાં'
એમ શાલિભદ્ર સમજાવે!
દિવાળીના દિન આવે.

